

УДК (UDC) 37.09(477)«192»

DOI: <https://doi.org/10.21272/starovyna.2023.62.2>

ПЕТРЕНКО Н. М. *

ПРИЧИНИ ТА ПРИНЦИПИ ВПРОВАДЖЕННЯ ОBOB'ЯЗКОВОЇ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ В УКРАЇНІ У 20-х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ

Анотація. Стаття присвячена питанню освіти дорослих в Україні у радянський час, а саме кампанії ліквідації неписьменності 20-х років ХХ століття. У статті досліджено причини впровадження початкової освіти дорослих у перші роки панування радянської влади на українських теренах та основні принципи проведення цієї освітньої кампанії.

Виявлено, що основними причинами ліквідації неграмотності серед дорослого населення у 20-х роках ХХ століття є ідеологічна та економічна. Ідеологічна обґрунтовується тим, що комуністична партія бажала розповсюдити свою ідеологію серед населення підкорених держав, а неграмотне населення не могло сприймати таку інформацію та пропаганду через друковану пресу, агітаційні плакати тощо. Окрім того у визначений період у радянській державі активно проходила індустріалізація, для якої була необхідна велика кількість освічених робітників.

З'ясовано, що основними принципами впровадження освіти дорослих в Україні у 20-х роках ХХ століття були категоричність, всезагальність та обов'язковість заходів; повне державне регулювання; класовий, ідеологічний характер; швидке впровадження українізації; підготовка викладацьких кадрів у короткі строки і одночасно у всіх регіонах; максимальне докладання зусиль до створення методично-матеріальної бази; наявність кримінальної відповідальності для тих, хто перешкоджає процесу ліквідації неписьменності.

Автор статті торкається питання українізації, оскільки вважає, що кампанія ліквідації неписьменності та українізація є невід'ємними частинами та особливістю освітньої політики радянської влади на теренах України.

Для дослідження використані документи Державного архіву Сумської області, але у статті не робиться акцент на регіональні особливості порушеного питання.

Ключові слова: освіта дорослих, ліквідація неписьменності, радянська ідеологія, українізація, освітня політика, радянська влада

Освіта дорослого населення визнається одним з найважливіших чинників розвитку як суспільства загалом, так і людини зокрема. Її головна мета полягає в створенні умов для постійного самовдосконалення особистості та розширення можливостей для навчання. Безумовно, освіта повинна забезпечувати людину

* Петренко Наталія Миколаївна – асистент кафедри історії, правознавства та методики навчання Глухівського національного педагогічного університету імені О. Довженка; науковий співробітник КУ «Агенція промоції «Суми» СМР. ORCID: 0000-0003-3781-6372.

необхідними знаннями та вміннями для активного життя та громадянської позиції. У кожному суспільстві й історичній епосі існує свій власний рівень розвитку освіти. Оскільки освіта вважається однією з найважливіших сфер, що впливають на суспільство, зміни в ній відбуваються дуже повільно. Тим не менш, її вплив на цінності, духовність, свідомість та мораль є ключовим для подальшого розвитку нації.

Незважаючи на зміни у поглядах на дану проблему, питання грамотності населення залишається актуальним і в сьогоденні, оскільки освічений громадянин потрібен державі для подальшого розвитку. Тому важливо згадати історичний досвід масштабної кампанії з ліквідації неписьменності, яка відбувалася в Україні у 20-30-х роках ХХ століття.

В українській історіографії вагома кількість досліджень присвячена різним аспектам освіти дорослих та політики ліквідації неписьменності. Ці роботи аналізують досвід держави і громадських організацій у розробці та впровадженні цієї політики, розкривають її форми, методи роботи та зміст, а також надають інформацію про розгалужену мережу пунктів лікнепу. В цілому, історіографію проблеми ліквідації неписьменності в Україні можна умовно розділити на три періоди: I – 20-30 роки ХХ століття, тобто власне період проведення кампанії лікнепу; II – 40-ві – 80-ті роки ХХ століття; III – початок 90-х років – нині.

Для написання статті використовувалися в основному праці дослідників третього періоду, опубліковані з початку 90-х років і до сьогодні. Роботи даного періоду різнопланові та позбавлені політичної заангажованості, адже з початком перебудови та загальної демократизації в історіографії теж відбувся перелом у бік об'єктивного вивчення історії. Праці науковців цього періоду торкаються різних аспектів питання ліквідації неписьменності від організаційних до педагогічних особливостей кампанії лікнепу. Це дослідження О. Бойко [1; 2], яка розглядала у своїх працях початковий етап ліквідації неписьменності та педагогічні засади впровадження освіти дорослих в Україні, В. Борисенко та І. Телегуз [3], де науковці досліджували загалом національну освіту в Україні у 20-30-х роках ХХ століття, публікація В. Козира [11] зорієнтована на розкриття питання ідеологічного впливу на процес освіти дорослих. Тематика українізації у визначений період розкрита у праці Ю. Шевельова [14] та Л. Єпик [10].

Важливими для дослідження процесу освіти дорослих в Україні у 20-ті роки ХХ століття є також опубліковані (законодавчі акти [9], збірники документів, статистичні дані, розпорядження) та неопубліковані джерела (циркуляри, накази, обіжники, списки учнів та вчителів, звіти про роботу пунктів ліквідації неписьменності тощо [5-8]).

Створення Радянського Союзу призвело до змін в умовах розвитку культури загалом в СРСР та на українських землях зокрема. Всю державу охопила так звана «культурна революція», яка мала на меті позбавити народ неписьменності, встановити систему народної освіти, формувати нову інтелігенцію, перетворити літературу, мистецтво та гуманітарні науки на інструменти ідеологічного впливу на маси, а також використовувати наукові досягнення для будівництва соціалістичного суспільства [12, с. 13]. Всі ці процеси планувалося здійснити в короткі терміни.

Освіта дорослого населення була основною та важливою складовою культурної революції та проводилася в рамках кампанії з ліквідації неписьменності. Зазначимо, що цьому контексті термін «освіта дорослих» використовується у значенні початкового, елементарного рівня освіти для тих дорослих, які раніше не були грамотними.

Для поширення нової ідеології серед населення стало важливим подолати масову неписьменність народу. Проблема неписьменності була результатом політики Російської імперії, яка недостатньо приділяла увагу народній освіті. Всі наслідки та малу кількість неграмотного населення видно зі статистичних даних Першого всезагального перепису населення Російської імперії 1897 року (Таблиця 1). З них бачимо, що наприкінці XIX століття на українських землях лише близько 19% населення були письменними.

Таблиця 1. Чисельність населення українських губерній за статтю та грамотністю за результатами Першого всезагального перепису населення Російської імперії 1897 року [13, с. 43].

Губернія	Населення			З них грамотних		
	Чоловіки	Жінки	Разом	Чоловіки	Жінки	Разом
Волинська	1 502 803	1 486 679	2 989 482	366 599	146 313	512 912
Катерино-славська	1 091 715	1 021 959	2 113 674	344 147	110 137	454 284
Київська	1 767 288	1 791 941	3 559 229	486 105	159 166	645 271
Подільська	1 505 940	1 512 359	3 018 299	358 998	109 771	468 769
Полтавська	1 376 539	1 401 612	2 778 151	382 570	88 443	471 013
Таврійська	762 804	684 986	1 447 790	281 576	122 266	403 842
Харківська	1 253 759	1 238 557	2 492 316	325 460	94 404	419 864
Херсонська	1 400 981	1 332 631	2 733 612	490 475	217 525	708 000
Чернігівська	1 118 696	1 179 158	2 297 854	332 843	86 054	418 897
ВСЬОГО	11 780 525	11 649 882	23 430 407	3 368 773	1 134 079	4 502 852

У 1920 році був проведений Другий Всезагальний перепис населення. Нам не вдалося знайти достовірну інформацію з первинних джерел щодо українських територій, проте дослідники вказують, що за даними перепису 1920 року, серед тисячі осіб населення лише 317 були грамотними. За даними на 1923 рік, в Україні кількість неграмотних серед жителів у віці від 8 до 50 років становила близько 12 мільйонів, а серед працездатного населення у віці від 18 до 35 років неграмотних було 4,1 мільйона, що складало 64% загальної кількості працездатного населення України [11, с. 97].

Теорія наукового комунізму не обмежувалася просто пропагандою, вона виступала як практичний керівник у сфері соціально-економічної діяльності, відповідаючи потребам соціалістичної модернізації. У культурному будівництві, включаючи політико-виховну та культурно-освітню сферу, було необхідно піднести повсякденні уявлення людей на рівень осмислення фактів з позицій соціалізму. Для досягнення цієї мети партія та держава створили й розвинули особливу, професійно-організовану систему культурно-освітньої діяльності.

Одне з головних завдань, що ставилося перед Народним комісаріатом освіти УРСР щодо дорослого населення, полягало у політичній освіті та вихованні громадян УРСР у дусі комунізму, розширенні їх самоосвітніх здібностей та активному залученні до радянської будівництва [3, с. 70]. Керівництво держави ставило перед собою завдання здійснити соціальні зміни відповідно до комуністичних ідей. Радянська влада акцентувала увагу на політичній освіті, яка разом з масовими засобами інформації допомагала впливати на дорослу аудиторію. Характер ідеологічного життя в СРСР мав партійно-державний характер, що відрізняло державу від інших країн і сприяло впровадженню соціалістичних ідей.

Тож, однією з основних причин впровадження обов'язкової освіти дорослих можна назвати ідеологічну мотивацію влади – необхідність мати грамотне населення, яке здатне усвідомлювати політичну доктрину партії, дотримуватися та поширювати її. Ідеологи, які пропагували ліквідацію неписьменності, сформулювали свої завдання доволі чітко і широко. Вони вважали, що лише чітка директива всередині партії, що культурна революція є справжньою революцією і головним масовим рухом, дозволить владі ефективно залучити всю радянську громадськість. Тільки в таких умовах влада змогла перетворити ліквідацію неписьменності на ключовий етап культурної революції. Особливістю радянського підходу було не просте поєднання освіти з розв'язанням ідеологічних і виховних завдань, а саме те, що це робилось абсолютно відкрито і з повним усвідомленням.

Іншою причиною впровадження обов'язкової елементарної освіти серед дорослого населення стала перешкода, яку становили неосвічені маси для економічного розвитку. Прискорений розвиток економіки та промисловості, впровадження нових форм і методів господарювання, зростання рівня матеріального виробництва вимагали все більше кваліфікованих робітників, спеціалістів і осіб, здатних читати та писати. Виявилось, що грамотний працівник має значні переваги порівняно з неграмотним: він має більшу впевненість і кмітливість, працює розумніше, охайніше та більш акуратно, забезпечує більший обсяг продукції, швидше відповідає на нові робочі виклики, бере на себе відповідальність за свою роботу.

Освічений робітник може розуміти креслення та плани, швидше вчитися новим роботам, потребує менше нагляду під час виконання завдань, економить матеріали та працює ефективніше, не завдаючи шкоди інструментам та техніці [4, с. 4]. Тому праця грамотних працівників є більш продуктивною, і введення процесу освіти для дорослого населення стало вигідним для держави. Розгортання прискореної індустріалізації у всій країні вимагало значної кількості робітників, яких доводилося набирати з великого числа неграмотного селянського населення. Крім того, формування численної та бойової армії також передбачало необхідність навчання грамоти людей призовного віку.

Зважаючи на вищеописані причини, радянська влада розпочала підготовку до впровадження освіти дорослого населення. Рада народних комісарів видає 26 грудня 1919 року декрет «*О ликвидации безграмотности среди населения Р.С.Ф.С.Р.*». У декреті відзначалося, що головною метою ліквідації неграмотності є створення умов для свідомої участі всіх громадян РРФСР у політичному житті

країни. У документі зазначалося, що грамоті повинні обов'язково навчатися всі громадяни республіки у віці від 8 до 50 років, які не вміють читати або писати. Вони мали можливість навчатися грамоті на своїй рідній мові або російською мовою. Оскільки оволодіння грамотою було не просто правом, але обов'язком громадян, декрет передбачав наявність штрафів за спроби ухилитися від навчання, включаючи можливість кримінальної відповідальності [9].

З інтеграцією радянської влади на території України почалася поступова перетворення центральних директив на місцеві закони і політику. Одним з таких процесів була ліквідація неписьменності, яка була розпочата після прийняття 21 травня 1921 року Радою Народних Комісарів УСРР декрету «Про боротьбу з неписьменністю». Цей декрет, суттєво повторюючи раніше виданий у 1919 році декрет, відкривав шлях до активної боротьби з неписьменністю. У межах УСРР важливу роль у цьому процесі відіграло Всеукраїнське товариство «Геть неписьменність» імені В. І. Леніна, яким керував голова Всеукраїнської Центральної Виконавчої Комісії Г. Петровський. Заснування товариства було офіційно затверджено рішенням Всеукраїнської Центральної Виконавчої Комісії від 19 жовтня 1923 року. Воно взяло на себе важливі функції щодо проведення роботи з ліквідації неписьменності в Україні.

Паралельно з кампанією лікнепу в Україні впроваджується й українізація. Початок офіційній українізації поклали урядові документи: декрет «Про заходи в справі українізації шкільно-виховних і культурно-освітніх установ» від 27 липня 1923 року, декрет «Про заходи рівноправності мов і про допомогу розвитку української мови» від 1 серпня 1923 року, ухвалений ВУЦВК і Раднаркомом УСРР. Українізація стала невід'ємною частиною процесу освіти дорослих в Україні у 20-х роках ХХ століття.

У 1920–1930-х роках радянська кампанія з освіти дорослих мала свої власні особливості. Вона відрізнялася не лише масштабами і темпами, але й була культурно, ідеологічно та психологічно пов'язана з загальними змінами, що відбувалися в тодішньому суспільстві [10, с. 81]. Боротьба з неписьменністю і низьким рівнем грамотності була не просто складовою соціальної політики держави та заходом з підвищення культурного рівня населення, вона стала одним з пріоритетних напрямків діяльності партії і Радянського уряду.

Аналізуючи архівні джерела та історіографію питання можна визначити наступні принципи проведення кампанії ліквідації неписьменності в Україні: категоричність, всезагальність та обов'язковість заходів; повне державне регулювання; класовий, ідеологічний характер; швидке впровадження українізації; підготовка викладацьких кадрів у короткі строки і одночасно у всіх регіонах; максимальне докладання зусиль до створення методично-матеріальної бази; наявність кримінальної відповідальності для тих, хто перешкоджає лікнепу.

Категоричність, всезагальність та обов'язковість освіти дорослих прослідковуємо з архівних джерел та програмових документів. У обіжниках, наказах та розпорядженнях, що надсилалися на відділення освіти зазначається, що до процесу лікнепу залучаються всі: і письменні, і неписьменні. Ті, хто вміли писати та читати мали навчати грамоти своїх рідних та знайомих. Від навчання не

звільнявся ніхто [5, арк. 54]. Безумовно, цей процес мав повне державне регулювання. Окрім того, що всі настанови та розпорядження надходили «зверху», кожен відділ освіти, лікпункт, гурток чи товариство мали звітувати про хід кампанії. Такі звіти надавалися до керівних установ щомісячно, щоквартально та щорічно.

Основною метою запровадження освіти дорослих було політичне виховання, заходи носили класовий та ідеологічний характер. Специфікою радянського підходу було повне підкорення системи освіти ідеологічним настановам. Основою змісту освіти дорослих були рідна мова та історія радянської дійсності, а також антирелігійні принципи. Підхід до визначення змісту освіти був оголошений на державному рівні – політосвітньому, що не допускав альтернативи в умовах тоталітарного режиму. Якщо масова неписьменність була однією з перешкод на шляху ефективної пропаганди українського національного руху, то в радянські часи ліквідація неписьменності населення перетворилась на пропаганду комунізму та пролетарського інтернаціонального руху [3, с. 71].

Вирішення проблеми масової неписьменності населення передбачало також постановку питання про мову в освіті та гарантування принципу навчання рідною мовою. Цей підхід сприяв збереженню прав представників кожної національності на задоволення своїх культурно-освітніх потреб і сприяв розвитку толерантних міжнаціональних відносин у рамках єдиної політичної спільноти [14, с. 133]. Таким чином в Україні у 20-х роках XX століття українізація стала невід'ємною частиною процесу освіти дорослих.

Для ефективного навчання дорослих у пунктах ліквідації неписьменності необхідно було мати достатню кількість викладацьких кадрів. У перші місяці до навчання дорослих було залучено вчителів-спеціалістів, студентів педагогічних училищ, випускників педагогічних курсів та активістів, які мали вміння читати й писати і виявили бажання навчати інших. Для забезпечення працівників мінімальними організаційними та практичними знаннями та навичками були введені короткотермінові курси. Запрошувалися десятки тисяч нових людей, які мали бажання допомагати і мали базові знання. [1, с. 203]. Питання забезпечення кадрами було головним аспектом організації роботи лікнепів на початковому етапі кампанії з ліквідації неписьменності. Завдяки спільним зусиллям держави та громадських організацій, при підтримці робітників, селян і вчителів, незважаючи на всі труднощі, були досягнуті помітні результати.

На перших етапах впровадження освіти дорослих, влада докладала значних зусиль до створення методично-матеріальної бази. В перші роки було багато проблем через те, що наявні підручники були призначені для дітей, а не для дорослих. Вчителям-ліквідаторам доводилося самостійно створювати навчальну базу для учнів. Спочатку основним підручником у системі ліквідації неграмотності дорослого населення був буквар. На наступних етапах було використано кілька видів підручників, таких як книги для читання, розрізні абетки та підручники з різних предметів.

Серед основної літератури та навчальних підручників на лікпунктах використовували найчастіше наступні: буквар *«Долой неграмотность! (Букварь для взрослых)»* (видання 1919 року) (автор Д. Елькіна); буквар *«Долой неграмотность»*

(видання 1920 року) (від авторів Д. Елькіна, Н. Богуславська та А. Курська); «*Буквар для взрослых*» (видання 1920 року) (автор Д. Елькіна); книга «*Ликвидаторам неграмотности. Практическое руководство*» (видання 1921 року); «Перша читанка» (видання 1921 року) (укладальник А. Воронець); азбука й читанка для дорослих «*Битий шлях*» (видання 1922 року); перша українська читанка «*Червона зброя*» (видання 1924 року) (автор А. Воронець) [2, с. 12].

З архівних документів Державного архіву Сумської області бачимо, що у 1924 році до Конопотської, Новгород-Сіверської, Сосновської округ, а також до міста Чернігова, Чернігівської та Ніжинської округ надсилалися такі книги як: «*О комплексном преподавании в школах малограмотных. Вып. I*» (автор Голант), «*Справочник ликвидатора*», «*Творческое письмо*» та «*Обучение народной речи в школе взрослых*» (автор Тарнопольська), журнал «*Геть неписьменність!*» (випуски за 1924 рік), «*Порадник ліквідатора*», «1-е Травня», «*Новый орфографический справочник*» та «*Красная хрестоматия*» [6, арк. 126 зв.]

Було встановлено практику кримінальної відповідальності та штрафів тих осіб, які заважали впровадженню політики лікнепу. Ці люди часто підлягали примусовим роботам або короткотерміновому ув'язненню і грошовим штрафам. Серед них були ті, хто відмовлявся відвідувати лікпункти або приховував факт неписьменності інших осіб. В архівах ДАСО у фондах по Роменській окрузі зберігається лист, написаний мешканцем села Плавинище Засульського району, щодо стану справ з лікнепу. У листі зазначається, що тих, хто не хотів відвідувати навчання поштрафували від 5 копійок до 5 карбованців [8, арк. 191 (за номером 833 у справі *)]. Але інколи одними штрафами не обходилися. Відбувалися й такі ситуації, що наведені у листі до Конопотського відділу освіти. Зокрема, у листі повідомлялося, що громадянки Воловик та Стіскіна постійно перешкоджали відвідувати школу лікнепу іншим, за що були притягнуті до відповідальності і їх справу передали до суду [7, арк. 64].

Таким чином бачимо, що основними причинами впровадження обов'язкової освіти дорослих в Україні у 20-х роках ХХ століття були економічна та ідеологічна. Адже радянська влада в умовах форсованої потребувала освічених працівників, що могли б якісно працювати на підприємствах, та грамотних людей, які могли б усвідомлювати політичну доктрину більшовицької партії, дотримуватися та поширювати її. Принципами цієї освітньої політики є категоричність, всезагальність та обов'язковість заходів; повне державне регулювання; класовий, ідеологічний характер; швидке впровадження українізації; підготовка викладацьких кадрів у короткі строки і одночасно у всіх регіонах; максимальне докладання зусиль до створення методично-матеріальної бази; наявність кримінальної відповідальності для тих, хто перешкоджає лікнепу.

Швидке вирішення проблеми неписьменності мало велике значення не лише для культурного рівня населення, а й для економічних перспектив держави та її конкурентоспроможності на міжнародній арені. Керівники країни чітко розуміли це і виділили значні фінансові ресурси та людський потенціал для вирішення цієї проблеми. Ця робота мала бути величезним завданням, яке раніше не мало аналогів в

* нумерація аркушів у справі починається з 646

історії. Партія та уряд ставили перед собою глобальну мету – ліквідувати неписьменність і низький рівень грамотності серед мільйонного населення усього Радянського Союзу.

Література і джерела

1. Бойко О. Організаційний етап ліквідації неписьменності (1919-1922 роки XX ст.) *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. Умань, 2002. Вип. 45. С. 202-208.
2. Бойко О. Організаційно-педагогічні засади ліквідації неписьменності в Україні у 1920-1927 роках : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. Умань, 2016. 20 с.
3. Борисенко В., Телегуз І. Національна освіта і формування української модерної нації у 1921–1934 роках: європейські тенденції та радянські реалії. К. : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2012. 156 с.
4. Данилевский В. Я. Народный дом, его задачи и общественное значение / докл. проф. В. Я. Данилевского ; Харьков. о-во грамотности. Харьков : Типо-Лит. «Работник», 1915. 60 с.
5. Державний архів Сумської області (далі Держархів Сумської обл.), ф. Р-4525, оп. 2, спр. 13, 181 арк.
6. Держархів Сумської обл., ф. Р-4563, оп. 1, спр. 964, 383 арк.
7. Держархів Сумської обл., ф. Р-4563, оп. 1, спр. 1930, 237 арк.
8. Держархів Сумської обл., ф. Р-5601, оп. 1, спр. 1368, 281 арк.
9. Декрет Совета Народных Комиссаров «О ликвидации безграмотности среди населения Р.С.Ф.С.Р.» от 26 января 1919 года. URL: <https://istmat.org/node/38891>
10. Єпик Л. Формування україномовного простору на Сумщині на початку 20-х років XX ст. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. Запоріжжя, 2017. Вип.49. С.81-84.
11. Козир В. В. Ідеологічний вимір феномену лікнепу в Україні у 20-30-і рр. XX ст. *Наукові праці історичного факультету Запорізького університету*. Запоріжжя, 2014. Випуск XXXIX. С. 97–101.
12. Культурна революція. Енциклопедія сучасної України. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=51478
13. Общий свод по Империи результатов разработки данных первой всеобщей переписи населения произведенной 28 января 1897 года. Т 1. / Под редакцией Н. А. Тройницкого. Санкт-Петербург : Паровая типо-литография Н. Л. Ныркина, 1905. 268 с.
14. Шевельов Ю. Українська мова в першій половині двадцятого століття (1900-1941). Стан і статус. Нью-Йорк: Сучасність, 1987. 296 с.

References

1. Boiko O. Orhanizatsiyniy etap likvidatsii nepysmennosti (1919-1922 roky XX st.) *Psykhologo-pedahohichni problemy silskoi shkoly*. Uman, 2002. Vyp. 45. S. 202-208.
2. Boiko O. Orhanizatsiino-pedahohichni zasady likvidatsii nepysmennosti v Ukraini u 1920-1927 rokakh : avtoref. dys. ... kand. ped. nauk : 13.00.01 / Uman. derzh. ped. un-t im. Pavla Tychny. Uman, 2016. 20 s.
3. Borysenko V., Telehuz I. Natsionalna osvita i formuvannia ukrainskoi modernoi natsii u 1921–1934 rokakh: yevropeiski tendentsii ta radianski realii. K. : Vyd-vo NPU im. M.P. Drahomanova, 2012. 156 s.
4. Danilevskii V. Ya. Narodnii dom, yego zadachi i obshchestvennoe znachenie / dokl. prof. V. Ya. Danilevskogo ; Kharkov. o-vo gramotnosti. Kharkov : Tipo-Lit. «Rabotnik», 1915. 60 s.
5. Derzhavnyi arkhiv Sumskoi oblasti (dali Derzharkhiv Sumskoi obl.), f. R-4525, op. 2, spr. 13, 181 ark.
6. Derzharkhiv Sumskoi obl., f. R-4563, op. 1, spr. 964, 383 ark.
7. Derzharkhiv Sumskoi obl., f. R-4563, op. 1, spr. 1930, 237 ark.
8. Derzharkhiv Sumskoi obl., f. R-5601, op. 1, spr. 1368, 281 ark.
9. Dekret Soveta Narodnikh Komissarov «O likvidatsii bezgramotnosti sredi naseleniya R.S.F.S.R.» ot 26 yanvary 1919 goda. URL: <https://istmat.org/node/38891>

10. Yepyk L. Formuvannia ukrainomovnoho prostoru na Sumshchyni na pochatku 20-kh rokov XX st. *Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho natsionalnoho universytetu*. Zaporizhzhia, 2017. Vyp. 49. S.81-84.

11. Kozyr V. V. Ideolohichniy vymir fenomenu liknepu v Ukraini u 20-30-i rr. XX st. *Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho universytetu*. Zaporizhzhia, 2014. Vypusk XXXIX. S. 97–101.

12. Kulturna revoliutsiia. Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy. URL: https://esu.com.ua/search_articles.php?id=51478

13. Obshchii svod po Imperii rezultatov razrabotki dannikh pervoi vseobshchei perepisi naseleniya proizvedennoi 28 yanvarya 1897 goda. T 1. / Pod redaktsiei N. A. Troinitskogo. Sankt-Peterburg : Parovaya tipo-litografiya N. L. Nirkina, 1905. 268 s.

14. Shevelov Yu. Ukrainska mova v pershii polovyni dvadtsiatoho stolittia (1900-1941). Stan i status. Niu-York: Suchasnist, 1987. 296 s.

NATALIIA M. PETRENKO
(Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv
National Pedagogical University, Ukraine)

REASONS AND PRINCIPLES OF THE IMPLEMENTATION OF COMPULSORY ADULT EDUCATION IN UKRAINE IN THE 20s OF THE 20th CENTURY

Abstract: *The article focuses on adult education in Ukraine during the Soviet era, in particular, with the campaign to eliminate illiteracy in the 1920s. The article explores the reasons behind the introduction of basic adult education in the early years of Soviet rule in Ukrainian territories and the key principles underlying this educational campaign.*

It was found that the main reasons for the elimination of illiteracy among the adult population in the 1920s were ideological and economic. The ideological reason was grounded in the Communist Party's desire to spread its ideology among the population of subordinate states, and illiterate individuals were unable to comprehend such information and propaganda through printed press, agitation posters, and other means. Additionally, during that period, the Soviet state was undergoing active industrialization, which required a significant number of educated workers.

It was determined that the main principles of the introduction of adult education in Ukraine in the 1920s were categorical, universal, and mandatory measures; comprehensive state regulation; class-ideological character; rapid implementation of Ukrainization; training of teaching staff in a short time and simultaneously in all regions; maximum efforts aimed at creating a methodological and material basis; and the presence of criminal liability for those who obstruct the process of eliminating illiteracy.

The author of the article touches on the issue of Ukrainization, as he believes that the campaign to eliminate illiteracy and Ukrainization are integral parts and features of the educational policy of the Soviet authorities in Ukraine.

The documents of the State Archive of the Sumy region were used for the research, but the article does not emphasize the regional features of the issue raised.

Keywords: *adult education, elimination of illiteracy, Soviet ideology, Ukrainization, educational policy, Soviet government.*

Отримано 10.06.2023 р.